

handreiking
voor management
en staf

AANGIFTE DOEN BIJ DE POLITIE

COLOFON

Deze uitgave is gemaakt in opdracht van:

SOVAM

Veerallee 68

8019 AE Zwolle

tel. 038 422 68 65

fax 038 422 26 47

helpdesk@sovam.nl

www.sovam.nl

Tekst

Peter Peerdeman/Elisabeth Brouwer (CAOP, Den Haag)

Redactie

Marion van Swaay

Sonja Huising

Vormgeving

Vormix, Maarssen

Druk

Stimio Consultants Drukwerk & Design bv (Tiel)

Met dank aan:

Nico Dekker, ambulanceverpleegkundige RAVU

Peter Duijf, beleidsmedewerker VZA

Rob Eradus, ambulanceverpleegkundige/teamleider RAVU

Mr. Rolf Eigeman, officier van justitie Arrondissementparket Utrecht

John van Engelen, hoofd Meldkamer RAVU

Rianne van Kemphorst, opleidingsfunctionaris en ambulanceverpleegkundige RAVU

Anneke van Dijk, ambulanceverpleegkundige RAV Noord-Holland Noord

© SOVAM, juni 2007

VOORWOORD

Eigenlijk zou informatie over het doen van aangifte na een agressie-incident helemaal niet nodig moeten zijn! Maar uit de ervaringen van ambulancemedewerkers met agressie en geweld tijdens het werk blijkt helaas dat deze informatie hard nodig is. Daarom is deze brochure gemaakt.

Deze 'Handreiking aangifte doen bij de politie ten behoeve van ambulanceorganisaties' wordt u (directie, staf en leidinggevend) aangeboden in het kader van het Arboconvenant Ambulancezorg. Dat convenant is afgesloten door de overheid en de sociale partners. Tijdens de uitvoering van het arboconvenant is gebleken dat ambulancemedewerkers steeds meer geconfronteerd worden met agressie en geweld tijdens de uitoefening van hun beroep. Ook bij andere medewerkers met een publieke taak, zoals de brandweer, sociale dienst en dergelijk, werd een ernstige toename van agressie geconstateerd. Agressie en geweld hebben een grote impact op de medewerker en zijn/haar omgeving. Dat moet niet onderschat worden.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft deze signalen opgepakt door een landelijk actieplan op te stellen, dat op 26 oktober 2006 is ondertekend door verschillende ministeries en branches, waaronder de ambulancezorg. In het actieplan staat onder andere beschreven dat het doen van aangifte bij de politie na een agressie-incident meer aandacht en bekendheid moet krijgen bij organisaties. De Branche Begeleidings Commissie (BBC), die in feite het bestuur van het arboconvenant vormt, heeft besloten een handreiking en een protocol te ontwikkelen om aangifte te kunnen doen als persoon, als werkgever en anoniem.

Van de organisatie wordt verwacht dat zij de medewerker goed kan begeleiden en informeren over het doen van aangifte. Deze Handreiking geeft u handvatten om dat te kunnen, om deze informatie ook eenduidig te geven en de medewerker stapsgewijs te begeleiden. Ook kunt u met deze handreiking afspraken maken met de politie en het Openbaar Ministerie in uw regio. Voor medewerkers is een folder ontwikkeld waarin de informatie kort en duidelijk wordt weergegeven. Eén en ander kunt u downloaden van de website www.sovam.nl.

Op meerdere fronten wordt gewerkt aan de aanpak tegen agressie en geweld. Zo kan het Openbaar Ministerie een hogere straf eisen tegen plegers van agressie en geweld bij ambulance-medewerkers.

De handreiking is gemaakt in samenwerking met (beleids)medewerkers en managers uit de ambulancezorg en een officier van justitie. Wij danken hen voor hun inbreng en eerlijk commentaar. Wij hopen u met deze handreiking en protocollen iets in handen te geven, waarmee u aan de slag kunt met het doen van aangifte na agressie en geweld. Agressie en geweld tegen ambulancemedewerkers kan en mag nooit getolereerd worden!

Namens de convenantspartijen
Hans de Jong,
voorzitter BBC Ambulancezorg

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	5
2. HET ONBEKENDE VAN HET AANGIFTE DOEN	6
3. WAT GEBEURT ER BIJ EEN AANGIFTE?	7
3.1 Handelingen door politie	7
3.2 Welke documenten zijn nodig voor het doen van aangifte?	7
3.3 Benodigde informatie voor de aangifte	7
3.4 Ziet de dader naam en adres van degene die aangifte doet?	7
3.5 Domicilie kiezen	8
3.6 Tegenkomen van de dader	8
3.7 Registreren is geen aangifte doen	9
3.8 Anonieme aangifte	9
3.9 Hoe werkt Meld Misdaad Anoniem?	9
3.10 Waar is Meld Misdaad Anoniem voor bedoeld?	9
4. HET VERVOLG OP DE AANGIFTE	10
5. HET AANHOUDEN EN BERECHTEN VAN EEN VERDACHTE	11
5.1 Heterdaad	11
5.2 Het vasthouden van een verdachte op het politiebureau	12
5.3 Langer dan zes uur vasthouden	12
5.4 Vervolg na aangifte?	14
5.5 De rechtzaak	15
5.6 Civiele partijstelling	15
5.7 De strafrechtelijke afhandeling (burger ten opzichte van overheid)	16
5.8 De civielrechtelijke afhandeling (burger ten opzichte van burger)	17
6. MOGELIJKE REPRESAILLES DOOR DE VEROORZAKER	18
6.1 Represailles dader	18
6.2 Aangifte door een ander dan het slachtoffer	18
7. GOEDE VOORWAARDEN SCHEPPEN	19
7.1 Begeleiding bij aangifte doen	19
7.2 Waarden en normen discussie	19
7.3 Politiecontactpersoon	19
8. BEROEPSGEHEIM BIJ HET DOEN VAN AANGIFTE	20
9. SCHADEFONDS GEWELDSMISDRIVEN	21
PROTOCOL AANGIFTE	22

1. INLEIDING

In de aanpak van agressie staat de samenwerking tussen de ambulanceorganisaties, politie, Openbaar Ministerie (OM) en gemeenten centraal. Wanneer een agressie-incident heeft plaatsgevonden, is het belangrijk dat er aangifte gedaan wordt bij de politie. Medewerkers van de ambulanceorganisaties blijken echter vaak geen aangifte te doen. Dit heeft verschillende redenen.

- Onbekendheid met het doen van aangifte.
Medewerkers verwachten bijvoorbeeld dat ze lang in de hal van het politiebureau moeten wachten en dan de veroorzaker kunnen tegenkomen. Ook vragen zij zich af of de politie hen wel voldoende kan beschermen.
- Het vervolg op de aangifte.
Bij veel medewerkers is onbekend wat het doen van aangifte inhoudt en wat de procedure na de aangifte is. Bovendien is een veelgehoorde opmerking dat de politie toch niets met een aangifte doet.
- Mogelijke represailles door de veroorzaker.
Wat zal de veroorzaker doen wanneer hij of zij merkt dat er aangifte is gedaan bij de politie? Wordt het dan niet juist erger?

Het doel van deze handreiking is meer duidelijkheid te geven over bovengenoemde onderwerpen. Wanneer medewerkers een duidelijk beeld hebben van wat aangifte doen inhoudt en wat de gevolgen zijn, kunnen zij een goede afweging maken omtrent de stappen die zij gaan ondernemen.

Onderdeel van deze handreiking is een protocol. In dit protocol staat bij iedere fase steeds het bijbehorende hoofdstuk van deze handreiking benoemd, hetgeen het nalezen en de duidelijkheid zal bevorderen.

2. HET ONBEKENDE VAN HET AANGIFTE DOEN

2.1 WAT IS AANGIFTE DOEN?

Aangifte doen bij de politie is niets anders dan het melden bij de politie van een gepleegd strafbaar feit waarvan een proces verbaal wordt opgemaakt. Het strafbare feit kan een misdrijf of een overtreding zijn. Op basis van de aangifte kan vervolging plaatsvinden. Het Openbaar Ministerie kan soms ook zonder aangifte vervolgen.

2.2 START VAN DE VERVOLGING

In het geval van agressie tegen medewerkers is aangifte doen feitelijk een voorwaarde voor de politie om in actie te komen. Het starten van de vervolging tegen de daders begint meestal met het instellen van een politieonderzoek. Als het proces verbaal van aangifte is opgemaakt wordt dit inhoudelijk bekeken en daarna wordt bepaald wat er verder in het onderzoek wordt gedaan. Dit kan dan het verhoren van getuigen zijn, maar ook bijvoorbeeld het uitvoeren van een technisch sporenonderzoek zoals het in beslag nemen van schoen- en bloedsporen.

Tijdens het politieonderzoek wordt alles door de politie opgeschreven. Aan de hand van de geconstateerde feiten en omstandigheden wordt beslist of het mogelijk is om tot vervolging van de veroorzaker(s) over te gaan. De politie heeft hiertoe overleg met de officier van justitie. Deze laat zich informeren door de politie, maar beslist zelfstandig of de veroorzaker(s) wordt/worden vervolgd. De officier van justitie kan tot vervolging overgaan wanneer er voldoende bewijzen zijn tegen de veroorzaker(s) of wanneer de verwachting is dat deze bewijzen nog komen. Er moet dus een goede kans zijn dat de rechter tot een veroordeling van de veroorzaker(s) over zal gaan, anders stopt de officier van justitie het onderzoek. Een aangifte van vernieling, waarbij in het politieonderzoek geen dader bekend is geworden, zal bijvoorbeeld niet naar de officier van justitie en vervolgens naar de rechter worden verzonden. Er is immers geen verdachte tegen wie een straf geëist kan worden.

AMBULANCE
'Personeel
massaal
bedreigd'

3. WAT GEBEURT ER BIJ EEN AANGIFTE?

3.1 HANDELINGEN DOOR POLITIE

De politie moet de aangifte verwerken in het computersysteem van het politiekorps. Doet men dit niet, dan is het bijna onmogelijk dat iedere politiemedewerker op de hoogte is van dit strafbare feit. De medewerker kan het strafbare feit dan niet opzoeken en op details nalezen. Elke aangifte is er immers weer één.

Voor de politie is het handig en tijdbesparend wanneer de aangifte in het politiebureau wordt opgenomen. Tijdens het stellen van vragen wordt de aangifte dan meteen ingevoerd. De aangever krijgt na het doen van aangifte ook altijd meteen een kopie van de aangifte mee. Dit is nodig voor bijvoorbeeld de verzekering. Daarnaast krijgt de aangever vaak een map met informatie mee over wat er met de aangifte gedaan wordt en met informatie over slachtofferhulp. De meeste politiebureaus hebben bepaalde openingstijden voor het doen van aangifte. Ook kan bij veel politiebureaus een afspraak gemaakt worden voor het doen van aangifte. Dat scheelt veel wachten en irritatie. Overigens krijgt een getuige geen kopie van zijn/haar getuigenverklaring mee.

3.2 WELKE DOCUMENTEN ZIJN NODIG VOOR HET DOEN VAN AANGIFTE?

Om aangifte te kunnen doen is in ieder geval een legitimatiebewijs nodig. Verder kunnen andere zaken zoals verzekeringsgegevens, waardepapieren, eigendomsbewijzen en aankoopbonnetjes van belang zijn. In een later stadium kan van belang zijn dat een serienummer van uit de ambulance gestolen apparatuur bij de aangifte al is opgegeven, bijvoorbeeld wanneer de politie zo'n apparaat later ergens aantreft.

3.3 BENODIGDE INFORMATIE VOOR DE AANGIFTE

Voor de aangifte zal de politie vragen wat er precies is gebeurd, van minuut tot minuut, van seconde tot seconde. Wat heeft de aangever gezien, gehoord, geproefd, geroken, etc.? Ieder detail kan van belang zijn voor het politieonderzoek. Deze details zijn van groot belang tijdens het verhoor van een verdachte of getuige. Soms zijn er meerdere aangiftes die veel op elkaar lijken. Dan moet de politie ook duidelijk krijgen wat het verschil is met een andere aangifte.

3.4 ZIET DE DADER NAAM EN ADRES VAN DEGENE DIE AANGIFTE DOET?

Bij het doen van aangifte zal de politie vragen naar persoonlijke gegevens als naam en adres. Het slachtoffer hoeft niet zijn eigen adres op te geven. Zie bij domicilie kiezen. De gegevens worden vastgelegd in het proces-verbaal van aangifte. Wanneer het tot een rechtszaak komt, stuurt de officier van justitie alle stukken (dus ook het proces-verbaal van aangifte en de getuigenverklaringen) naar de rechter. De advocaat van de verdachte ontvangt ook alle stukken. Het is gebruikelijk dat de cliënt/verdachte een kopie krijgt. De verdachte kan dan de gegevens van het slachtoffer inzien. Veel mensen vinden dit geen prettig idee.

3.5 DOMICILIE KIEZEN

Het is een mogelijkheid om domicilie te kiezen, dat wil zeggen dat als adres niet het eigen adres, maar bijvoorbeeld het adres van de ambulancepost (de werkgever) wordt opgegeven. Het opgeven van een telefoonnummer is niet verplicht. Eventueel kan ook het telefoonnummer van de ambulancepost worden gegeven. Soms wordt het telefoonnummer van de leidinggevende opgegeven. Wanneer de verdachte naar dit nummer belt en naar het slachtoffer vraagt, dan weet de leidinggevende wat te doen. Deze zal het telefoongesprek in ieder geval niet doorzetten naar het slachtoffer en kan eventueel maatregelen treffen, zoals het informeren van de politie. Door geen eigen telefoonnummer(s) op te geven, kan mogelijk stalken worden voorkomen. Opgemerkt moet worden dat de onderzoeksrechter of de zittingsrechter soms toch wil dat de aangever (slachtoffer) of getuige op de terechtzitting verschijnt. In dat geval kunnen gegevens bekend worden, zij het dat de rechter in beginsel de domiciliekeuze respecteert.

3.6 TEGENKOMEN VAN DE DADER

In de meeste politiebureaus komen daders en aangevers elkaar niet zomaar tegen. Maar het kan nooit helemaal uitgesloten worden. Niet ieder politiebureau is hetzelfde ingericht en hiervoor zijn geen landelijke richtlijnen. Vraag hiernaar wanneer een afspraak wordt gemaakt voor het aangifte doen of het afgeven van een getuigenverklaring. Het is ook handig te weten met welke politie-medewerker de afspraak is. Meestal wordt de aangifte gedaan op het dichtstbijzijnde politiebureau. Een enkele keer kan er aangifte in een ander politiebureau worden gedaan. Het is handig dit al na te vragen bij het maken van de afspraak.

In sommige plaatsen is het mogelijk dat de politie de aangifte kort opneemt op de plaats waar het incident heeft plaatsgevonden en de aantekeningen op het politiebureau verder uitwerkt. De politie komt dan later een handtekening halen voor de verklaring of aangifte, of stuurt deze op met het verzoek het na te lezen, te ondertekenen en een exemplaar terug te sturen. Dit geeft veel administratieve rompslomp en vergt veel tijd zodat de politie dit liever niet doet.

Op enkele politiebureaus staan ook aangiftezuilen, waarmee de aangever aan de hand van door de computer gestelde vragen een aangifteformulier kan invullen. Dit is alleen mogelijk voor die incidenten die hiervoor geschikt zijn. Een complexe zaak leent zich hier bijvoorbeeld niet voor. Hetzelfde geldt voor het doen van telefonische aangifte en elektronische aangifte via internet. Dit kan bijvoorbeeld in het geval van een fietsdiefstal, maar niet bij een overval. De aangifte wordt later naar huis gezonden. Houd alle gegevens bij de hand, bijvoorbeeld verzekeringsgegevens, autopapieren, framenummers, namen van getuigen, telefoonnummers en rekeningen van de schade. Met een elektronische aangifte kunnen zaken sneller afgehandeld worden door de politie. Er is namelijk geen of minder politiepersoneel voor nodig. En het kost ook de aangever veel minder tijd. Aangifte via internet kan via de site: <http://www.politie.nl/overige/aangifte/>. Klik daarna op de plaats waar het incident heeft plaatsgevonden en het is meteen duidelijk voor welke strafbare feiten aangifte via internet wel en niet kan.

'Verplegers van ambulance hadden er geen zin in'

Ambulancepersoneel wordt steeds vaker bedreigd. Afgelopen weekend nog in Duiven, Den Haag. De politie. Getuigen zeggen dat het "den", vertelt de ooggetuige uit de straat. "Waarschijnlijk dachten ze dat Miranda teut was. De een kwam sjokkend aanzetten. De ander bleef eerst in de auto." Verplegers suggereerden, al dat het

Let op: Uit veiligheidsoverwegingen wordt de verbinding met de politiecomputer verbroken wanneer een tijdje niets is ingevuld. Zorg er dus voor dat alle gegevens bij de hand zijn.

3.7 REGISTREREN IS GEEN AANGIFTE DOEN

Aangifte doen bij de politie is niet hetzelfde als registreren bij de ambulanceorganisatie. Elk feit dat te maken heeft met agressie, geweld, etc. zal ook moeten worden geregistreerd bij de werkgever/ambulanceorganisatie. De achtergrond hiervan is dat iedere werkgever in Nederland moet zorgen voor een veilige werkplek voor de werknemer(s). Door alle incidenten te (laten) registreren kan de werkgever een goed beeld krijgen, op basis waarvan de directie haar beleid en zeker haar veiligheidsbeleid kan opstellen of aanpassen. Wanneer de werkgever dit niet voldoende doet kan een probleem ontstaan met de Arbeidsinspectie. De politie heeft geen toegang tot dit registratiesysteem, onder meer in verband met privacybeleid.

3.8 ANONIEME AANGIFTE

Sinds 1 januari 2004 is het mogelijk om de politie anoniem te tippen op het gratis telefoonnummer 0800-7000. Deze voorziening, Meld Misdaad Anoniem, biedt een extra mogelijkheid om (verdacht) crimineel gedrag te melden. Het doel van deze meldlijn is het verkrijgen van informatie over daders en gepleegde misdrijven die anders niet verkregen zou zijn. Voor veel zaken die in en om de ambulance kunnen gebeuren is dit niet of minder geschikt. Ook is Meld Misdaad Anoniem bijvoorbeeld niet bedoeld voor het melden van een vernieling.

3.9 HOE WERKT MELD MISDAAD ANONIEM?

Het nummer van Meld Misdaad Anoniem, 0800-7000, kan zeven dagen per week van 10.00 tot 22.00 uur gratis gebeld worden. Het telefoontje komt binnen in een landelijk callcenter. De telefonist(e) kan het telefoonnummer van de beller niet zien. De telefonist(e) neemt de melding op, vraagt zoveel mogelijk bijzonderheden over wat er gebeurd is en over de dader. Hierna wordt de informatie doorgegeven aan de plaatselijke politie of een gespecialiseerde instantie.

3.10 WAAR IS MELD MISDAAD ANONIEM VOOR BEDOELD?

Meld Misdaad Anoniem kan de looptijd van onderzoeken in (zware) zaken verkorten als informatie in een vroeg stadium via de meldlijn binnenkomt. Mensen kunnen op dit nummer terecht voor het melden van misdrijven en ernstige fraudezaken. De meldlijn is niet bedoeld voor situaties waar andere mogelijkheden voor zijn. Hiervoor kan men terecht op telefoonnummer 0900-8844 (lokaal tarief). Voor spoedeisende zaken geldt nog altijd: bel 112. Deze meldlijn wordt ook wel 'M' genoemd. Meer informatie is te vinden op de site: <http://www.meldmisdaadanoniem.nl>. Kortom, in situaties waarin iemand zich bedreigd voelt door wangedrag te melden is anonimiteit een optie. Maar daarmee gaat ook iets verloren in vergelijking met het doen van aangifte of het afleggen van een verklaring, bijvoorbeeld de mogelijkheid om gehoord te worden. Voor ambulancepersoneel zal het kiezen van domicilie bij de werkgever in de meeste gevallen afdoende bescherming te bieden.

4. HET VERVOLG OP DE AANGIFTE

“De politie doet toch niets met een aangifte” is een veelgehoorde opmerking. Als uit het politieonderzoek blijkt dat er waarschijnlijk geen vervolg door de officier van justitie zal worden ingesteld, is het niet zinnig de verdere procedure in werking te zetten. Het gebeurt echter vaak dat er in een later stadium meer omstandigheden bekend worden, waardoor er wel een dader aan te wijzen is. De aangifte heeft dan wel degelijk zin. Daarnaast stelt de politie haar inzet vast aan de hand van bekend geworden incidenten. Komen er veel aangiften van auto-inbraken binnen op een bepaald parkeerterrein of binnen een bepaalde wijk, dan zal de politie in dat gebied meer gaan surveilleren of zelfs gaan posten. Aangifte doen heeft dus altijd zin.

5. HET AANHouden EN BERECHTEN VAN EEN VERDACHTE

5.1 HETERDAAD

In Nederland zijn de bevoegdheden van de politie per strafbaar feit verschillend. Het merendeel van de Nederlandse bevolking begrijpt dat de politie bij een belediging minder bevoegdheden heeft dan bij een zware mishandeling of erger. De wet zegt hierover dat de bevoegdheden zijn gekoppeld aan de maximumstraf die aan het strafbare feit is gekoppeld. Let op: er wordt gesproken over de maximumstraf, niet de meest gangbare straf.

De mogelijkheden van de politie hangen ook vaak af van het feit of het incident heterdaad of geen heterdaad is. Heterdaad wil niet zeggen dat de politie zelf iets moet hebben gezien. Het gaat er bij heterdaad om, of na het ontdekken van het strafbare feit er meteen actie is ondernomen door zowel de ontdekker als door de politie. Deze actie moet binnen een tijdsbestek van een aantal uren hebben plaatsgevonden.

Voorbeeld heterdaad

Naast een ambulance vindt een bedreiging plaats om 22.00 uur. De ambulancemedewerkers hebben dit gezien en gehoord. De politie wordt direct om 22.01 uur gebeld en komt om 22.15 uur bij de medewerkers van de ambulance aan. Ondanks het feit dat de pleger(s) van de bedreiging dan al weg is/zijn, blijft dit heterdaad. Wanneer het heterdaad is, de naam van de verdachte bekend is en de politie daar meteen achteraan gaat, mag de politie de verdachte aanhouden wanneer die bijvoorbeeld om 23.00 uur thuis wordt aangetroffen. Wanneer de politie de verdachte pas de volgende ochtend ziet dan mag de verdachte niet meer aangehouden worden zonder dat de officier van justitie hiervoor toestemming heeft gegeven. Er is dan teveel tijd verstreken.

Bij heterdaad mag de politie de verdachte aanhouden. Een burger mag dit overigens ook. Buiten heterdaad mag alleen de politie aanhouden en dan met toestemming van de officier van justitie. Daarnaast kan en mag de politie buiten heterdaad alleen verdachten aanhouden bij strafbare feiten waarop een maximumstraf van vier jaar (of meer) staat, bijvoorbeeld diefstal of enkele speciaal genoemde strafbare feiten zoals vernieling en eenvoudige mishandeling.

Is het agressie-incident in het genoemde voorbeeld geen belediging maar een mishandeling, dan mag de politie de dader dus aanhouden (zonder dat er sprake is van heterdaad). Een voorwaarde is dat de politie hiervoor eerst toestemming vraagt aan de officier van justitie, maar dat kan telefonisch. De hoogte van een eventuele schade maakt voor een aanhouding niet uit. Dat gaat pas

meetellen wanneer de rechter er aan te pas komt tijdens een rechtzaak. Wel is er altijd sprake van een relatie tussen het gepleegde strafbare feit aan de ene kant en de strafmaat en de opsporingshandelingen aan de andere kant. De zwaarte en de ernst van het strafbare feit bepalen niet alleen de straf, ook andere omstandigheden wegen hierbij mee.

5.2 HET VASTHOUDEN VAN EEN VERDACHTE OP HET POLITIEBUREAU

Wanneer iemand wordt aangehouden door de politie dan moet hij of zij zo snel mogelijk naar het politiebureau worden overgebracht. Daar toetst een hulpofficier van justitie of bij de aanhouding aan alle voorwaarden is voldaan en of de aanhouding wel toegestaan is. Deze hulpofficier is feitelijk vaak een leidinggevende van de politie. De zwaarte van het strafbare feit bepaalt vervolgens hoe lang een verdachte vastgehouden kan worden op een politiebureau.

Tijdens het verblijf in het politiebureau wordt de verdachte verhoord en kan er ook ander politieonderzoek worden gedaan, zoals fotograferen van schades, zoeken naar vingerafdrukken en andere sporen. Het verhoor mag maximaal zes uur duren waarbij de tijd tussen 00.00 uur en 09.00 uur niet meetelt. Wanneer deze tijd te kort blijkt te zijn om de zaak af te ronden, is het mogelijk de verdachte langer vast te houden. Dit kan over het algemeen alleen wanneer de verdachte een strafbaar feit heeft gepleegd met een maximumstraf van vier jaar of meer, en bij enkele apart genoemde strafbare feiten. Heeft de verdachte dus een strafbaar feit gepleegd waarvan de maximumstraf minder is dan vier jaar, dan wordt de verdachte na zes uur vrijgelaten. Hij kan dan naar huis, maar zal zich later moeten verantwoorden bij de rechter. Daarom vraagt de politie soms nadrukkelijk om direct of de volgende ochtend aangifte te doen. Aan de hand van deze aangifte kan worden vastgesteld of de verdachte de waarheid heeft gesproken en kan worden besloten of de verdachte naar huis mag. Wanneer de verdachte geen vaste woon- of verblijfplaats heeft, kan hij of zij ook langer ingesloten blijven.

5.3 LANGER DAN ZES UUR VASTHOUDEN

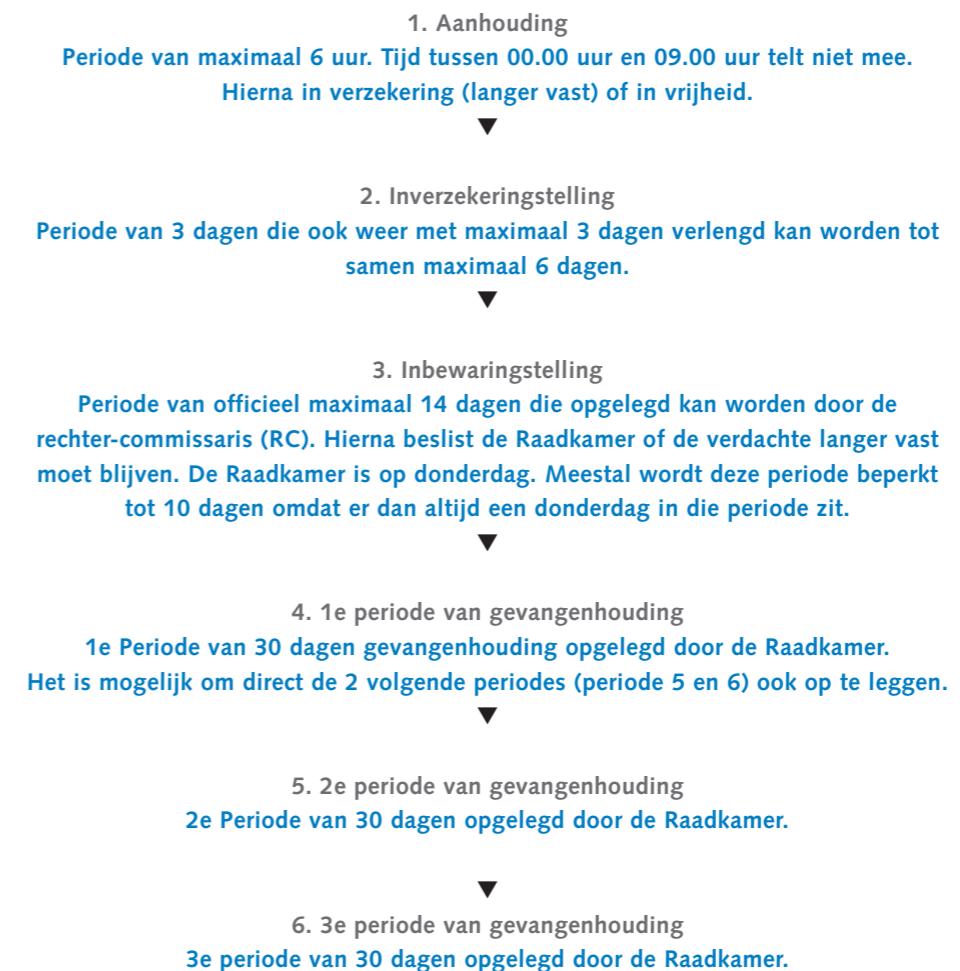
Na deze eerste zes uur is het mogelijk dat de officier van dienst bij de politie vindt dat de verdachte langer vastgehouden moet worden. Hij kan de verdachte dan in verzekering stellen. De officier van dienst heeft de leiding over het opsporingsproces en treedt op namens de officier van justitie. Deze officier van dienst bekijkt of alles volgens de regels van de wet verloopt. Van de in verzekeringstelling moet hij de officier van justitie meteen in kennis stellen. Deze periode van in verzekeringstelling is dan voor de duur van drie dagen (en nachten) en kan daarna nogmaals -maar dan met toestemming vooraf door de officier van justitie- voor drie dagen (en nachten) worden verlengd. De rechter-commissaris beoordeelt de rechtmatigheid van deze in verzekeringstelling na 3 dagen.

Bij zwaardere zaken als zware mishandeling, doodslag en diefstal met geweld, kan de verdachte vervolgens nog langer vastgehouden worden. Dit mag de politie of officier van justitie niet meer alleen bepalen. Dan komt de rechter-commissaris, een onderzoeksrechter, in beeld. Deze kan bepalen of de verdachte voor een periode van maximaal 14 dagen langer kan worden vastgehouden. Daarna kan de raadkamer van de rechtbank bepalen dat de gevangenhouding van de verdachte wordt bevolen voor de duur van 30, 60 of 90 dagen. De maximale termijn van

gevangenhouding is dus 90 dagen. Dit geheel noemt men ook wel voorarrest. Na deze periode moet de rechtzaak gestart zijn. Feitelijk is dit ruim drie maanden na het plegen van het strafbare feit. Meer informatie over maximumstraffen en voor welke feiten mensen aangehouden kunnen worden, is te vinden op de site: <http://www.infopolitie.nl/wet/>. Klik hier voor de 'straffen' op strafrecht en voor de 'bevoegdheden' op strafvordering (artikel 67 en verder zijn de belangrijkste op dit gebied).

Hieronder staan de verschillende fasen van aanhouding van de veroorzaker/verdachte tot de rechtzaak.

Periode 3, 4 en 5 duren samen niet langer dan 90 dagen. Hierna moet de rechtzaak beginnen. De uiteindelijke rechtbank (rechters) neemt nu de beslissingen. De feitelijke behandeling van de zaak kan door omstandigheden nog best verdaagd worden. Bijvoorbeeld omdat er nog nader onderzoek gedaan moet worden. Dat kan onder andere zijn omdat de verdachte nog nader moet worden onderzocht in bijvoorbeeld de psychiatrische observatiekliniek het Pieter Baan Centrum.

5.4 VERVOLGING NA AANGIFTE?

Of het Openbaar Ministerie na aangifte tot vervolging over gaat, hangt af van een aantal factoren. De belangrijkste zijn:

- Heeft de verdachte bekend?
- Is het strafbare feit te bewijzen door middel van bijvoorbeeld getuigen?

Als de verdachte bekend heeft, kan het Openbaar Ministerie snel overgaan tot strafvervolging. Men zal dan geen aanvullende bewijzen gaan zoeken of nader onderzoek doen. De aangifte die bijvoorbeeld door de leidinggevende of de politie-contactfunctionaris is gedaan, volstaat dan. In al deze gevallen hoeft de medewerker dus niet zelf aangifte te doen. De ambulanceorganisatie kan zelf afspreken wie er namens de medewerkers en de organisatie aangifte doet bij de politie. Dit verdient de voorkeur aangezien het veel stress weghaalt bij de medewerkers. Overigens is steunbewijs zoals een getuigenverklaring, wel zinvol voor het geval de verdachte zijn bekentenis zou intrekken. Als dat het geval is bij een incident waarbij de medewerker direct zelf is betrokken (denk aan mishandeling, bedreiging, belediging, vernieling eigen kleding etc) zal de rechter overgaan tot het verhoren van de betrokken medewerker. Die is immers de enige die bijvoorbeeld bij een mishandeling kan zeggen dat de verdachte sloeg en dat dit pijn deed.

Heeft de verdachte niet bekend of is de schade niet eenvoudig vast te stellen dan gaan er andere aspecten meespelen. Als de verdachte niet heeft bekend, moet het Openbaar Ministerie met bewijzen komen. Dat kunnen video-opnamen zijn en getuigenverklaringen. De aangifte zal in deze gevallen niet voldoende zijn. Zijn er video-opnamen van een mishandeling, bijvoorbeeld vanwege de omstandigheid dat er een beveiligingscamera hing op het parkeerterrein van een horecagelegenheid, dan is aangifte doen op korte termijn wenselijk. Voor de bewijsbaarheid kunnen de opnamen door de politie in beslag worden genomen. Dit moet wel snel gebeuren, want vanwege de privacywetgeving mogen deze opnamen vaak niet langer dan 3 dagen bewaard worden.

Of de schade wel/niet eenvoudig is vast te stellen staat los van de vervolging. Daar gaat het om bewijs van vernieling. Als de door de verdachte veroorzaakte schade vaststaat kan hij worden veroordeeld. Niet eenvoudig vast te stellen schade leent zich daarentegen niet voor schadevergoeding in het kader van de strafzaak. De schade kan dan alleen worden verhaald tijdens een civiele rechtzaak. De verdachte zal zich hierbij laten vertegenwoordigen door een advocaat (procureur) die mogelijk de getuigen wil verhoren. Een confrontatie tussen verdachte en slachtoffer of getuige kan het gevolg zijn. Overigens heeft de officier van justitie de mogelijkheid om de verdachte, ter voorkoming van een rechtzaak, een voorstel te doen. Dit voorstel kan zijn het betalen van een boete en/of het betalen van de schade en/of het uitvoeren van een werkstraf van maximaal 120 uur.

De hulpverlener wordt bedreigd

"Blijf met je handen van de hulpverlener af." Het is het motto dat voorzitter Ad van Bekhoven uitdraagt in naam van de Beroepsvereniging Ambulancezorg (BVA). De BVA is samen met Ambulancezorg Nederland (AZN) de belangrijkste organisatie voor ambulancepersoneel aanpakken.

5.5 DE RECHTZAAK

Tijdens een rechtzaak zal de officier van justitie de rechter vragen om de verdachte te veroordelen en te straffen. Hij of zij geeft hierbij aan voor welke strafbare feiten hij/zij de verdachte strafbaar acht en welke straf daarop zou moeten staan. Het is de taak van de advocaat van de verdachte om goed in de gaten te houden dat aan alle regels van de wet wordt voldaan door de officier van justitie en dat er dus geen sprake is van de bekende vormfouten. Ook zal hij proberen om de straf voor zijn cliënt zo laag mogelijk te houden. De rechters kijken of alles volgens de regels verloopt, of de verdachte schuldig is aan het strafbare feit waarvan hij wordt verdacht en stellen vast welke straf daarbij hoort.

Een rechter-commissaris is een onderzoeksrechter die onderzoek doet in een strafzaak voordat deze bij de rechtbank wordt behandeld. Vaak worden getuigen bij de rechter-commissaris al gehoord voordat de daadwerkelijke rechtzaak begint. Daar is de advocaat van de verdachte bij aanwezig en heel soms ook de verdachte zelf.

Vanachter uit de rechtzaal gezien is de indeling van de rechtzaal altijd als volgt: de officier van justitie links voorin, de rechter(s) midden voorin en de griffier rechts voorin. Midden of links voorin de rechtzaal wordt de getuige of aangever bij een rechtzaak gehoord. Dat is op enkele meters afstand van de advocaat en de verdachte. Zij zitten altijd naast elkaar, rechts voorin de rechtzaal. Veel mensen vinden dit niet prettig. Voor de beveiliging zijn er altijd parketwachters in de zaal of daar heel vlakbij aanwezig. Door de rechter zal de getuige altijd naar zijn naam en adres worden gevraagd. Hier kan de getuige of aangever dus niet anoniem blijven. Een mogelijkheid is het opgeven van domicilie, bijvoorbeeld een werkadres in plaats van het huisadres. Dit is eerder in deze handreiking uitgelegd.

5.6 CIVIELE PARTIJSTELLING

Voorbeeld

Een patiënt (de veroorzaker/dader) heeft een ambulancemedewerker (het slachtoffer) geslagen met een onderdeel uit de ambulance. De medewerker raakt gewond en het onderdeel gaat kapot. Hierdoor is er letsel ontstaan bij de medewerker (fysiek en emotioneel) en aan eigendommen van de ambulanceorganisatie. De organisatie is hierdoor ook een benadeelde partij (materieel slachtoffer).

Een veroorzaker/dader kan op twee manieren worden aangepakt voor zijn daden:

- strafrechtelijk of
- civielrechtelijk.

5.7 DE STRAFRECHTELIJKE AFHANDELING (BURGER TEN OPZICHTE VAN OVERHEID)

Op het feit dat de veroorzaker/dader een medewerker van de ambulanceorganisatie heeft geslagen, zijn de bepalingen in het Wetboek van Strafrecht van toepassing. De rechter legt een geldende straf op wanneer de zaak aanhangig is gemaakt door het Openbaar Ministerie en de rechter het strafbare feit bewezen acht. Aangifte bij de politie is hierbij altijd nodig. De schade die is ontstaan tijdens de mishandeling (het kapotte onderdeel van de ambulance), is indirecte schade voor de ambulanceorganisatie. Deze schade, die is gekoppeld aan de agressie daad, kan echter door de rechthebbende (de ambulanceorganisatie) worden verhaald als directe schade. De schade hoort immers bij het incident. Zonder dit incident was die schade er niet geweest. De ambulanceorganisatie doet dan bijvoorbeeld aangifte van vernieling. Dus naast de aangifte van de medewerker in verband met de mishandeling, wordt er ook aangifte van vernieling gedaan. In deze aangifte kan de organisatie zich civiel partij stellen en de schade op de veroorzaker proberen terug te vorderen. In de praktijk blijkt dat de ambulancemedewerker niet alleen aangifte doet van mishandeling, maar dat hij door de directeur van de ambulanceorganisatie ook gemachtigd is om aangifte te doen namens die organisatie. In de aangifte is dan sprake van zowel de mishandeling als de vernieling en twee benadeelden: de medewerker in verband met de mishandeling en de ambulanceorganisatie in verband met de vernieling.

Indien de dader veroordeeld wordt voor de vernieling, zal de rechter ook uitspraak doen over de schade. Wordt de dader niet voor het betreffende vergrijp veroordeeld, zal de rechter ook de eis tot schadevergoeding niet toekennen. In een strafrechtzaak kan de strafrechter een civielrechtelijke claim behandelen zonder dat er sprake is van een maximum bedrag. Vroeger was dat € 5.000,-. Tegenwoordig is als voorwaarde gesteld dat het schadebedrag eenvoudig is vast te stellen. In ons voorbeeld: de vergoeding van de waarde van het vernielde onderdeel (inclusief installatie). In zo'n geval is de schade eenvoudig vast te stellen en de bewijsvoering ook simpel wanneer er getuigen zijn, bijvoorbeeld de collega van de getroffen medewerker.

Is het bedrag van de claim niet eenvoudig vast te stellen dan moet een civielrechtelijke afhandeling gestart worden. Dit wordt verderop in deze handreiking toegelicht. De politie heeft -doorgaans na instemming van de officier van justitie- ook de mogelijkheid om een schikking met de veroorzaker/dader aan te gaan. Deze vergoedt de schade dan al aan de slachtoffers voordat de rechtzaak dient. Indien alle schade is betaald kan die uiteraard niet nogmaals worden verhaald. Ook bestaat de mogelijkheid dat door schadebemiddeling via het Openbaar Ministerie de dader in de gelegenheid wordt gesteld om naast de schadevergoeding ook meteen een schikking (hiermee wordt een boete bedoeld) te betalen. Dit is een vorm van lik-op-stuk-beleid. Indien de dader zijn openstaande rekeningen voldoet, zal het Openbaar Ministerie niet verder procederen of een veel lagere straf eisen dan wanneer de schade niet vergoed is. Hieruit blijkt eveneens het belang van aangifte doen bij de politie.

5.8 DE CIVIELRECHTELIJKE AFHANDELING (BURGER TEN OPZICHTE VAN BURGER)

Het bedrag dat niet via de strafrechter kan worden toegewezen, de zogenoemde indirecte kosten en niet eenvoudig vast te stellen schade, kan nog op een andere manier worden geclaimd bij de veroorzaker/dader, namelijk via een civiele procedure. Onder indirecte kosten vallen bijvoorbeeld de uren die gemoeid waren met de begeleiding van het slachtoffer, zijn of haar vervanging, acties tegen de dader en out-of-pocket kosten.

Vooraf dient reëel te worden ingeschat wat de (in)directe kosten zijn en wat de kosten zijn om deze te verhalen. Er is bijvoorbeeld een vernieling in een ambulance met een totale schade van € 400,-. De ambulanceorganisatie zal dan proberen deze € 400,- op de veroorzaker te verhalen. Wanneer deze geen geld heeft, kan een deurwaarder worden ingeschakeld. Zijn de kosten van de deurwaarder (incassokosten) hoger dan lijkt het niet verstandig deze opdracht te verlenen. De te maken kosten moeten in verhouding te staan tot de totale kosten van een eventuele vordering. Het toch doorzetten van deze schadeclaim kan echter ook een belangrijk signaal van de ambulanceorganisatie naar medewerkers en naar buiten zijn, dat dit soort zaken niet worden getolereerd. Uit de praktijk blijkt dat het verstandig is om voor een eventuele civiele procedure een deurwaarder in de arm te nemen. Het kan zijn dat die al voor andere zaken verbonden is aan de ambulanceorganisatie en dan is het mogelijk goede werk- en prijsafspraken te maken. Een goede registratie van de feiten en omstandigheden (het vastleggen van bewijs) blijft belangrijk. Zo wordt gewaarborgd dat die bewijzen later in het proces gereproduceerd kunnen worden. Een registratiesysteem met een daaraan gekoppelde kostenregistratie is hierbij een prima hulpmiddel.

Is de schade eenvoudig vast te stellen dan is het ook mogelijk die tijdens de strafrechtzaak te verhalen zodat een afzonderlijke rechtzaak wordt voorkomen. Dit is al uitvoerig besproken. De strafrechter kan dan al uitspraak over de schade doen tijdens de veroordeling voor bijvoorbeeld de vernieling. Indien de aangever dit wil, kan hij of zij dit al melden tijdens het doen van de aangifte bij de politie. Enige tijd voor de rechtzaak ontvangt de aanvrager bericht van de rechtbank en moeten enkele formulieren ingevuld worden, o.a. over hoe de hoogte van het schadebedrag is berekend. Deze werkwijze kan alleen wanneer er duidelijk sprake is van directe gevolgschade, anders accepteert de strafrechter het niet en moet alsnog naar de civiele rechter worden gegaan. Inmiddels is gebleken dat een ambulanceorganisatie het best in één keer alle schade (dus zowel de directe als de indirecte) in één keer kan proberen te claimen. Dit geeft een goede kans op toewijzing door de rechter (uitspraak van een rechter in Den Bosch). Wanneer de kosten voor directe en indirecte schade worden gesplitst dan is de kans groot dat alleen de directe schade wordt toegewezen.

6. MOGELIJKE REPRESAILLES DOOR DE VEROORZAKER

6.1 REPRESAILLES DADER

Medewerkers durven vaak geen aangifte te doen uit angst voor represailles en/of stalken. Er zijn hier geen cijfers van bekend., maar elk geval is er natuurlijk één te veel. De rechter rekent een veroorzaker dit gedrag zwaar aan. Hij loopt de kans op een zwaardere straf. Registratie en aangifte doen is dus van belang. Het probleem van stalking wordt soms omzeild door niet het slachtoffer maar een ander aangifte te laten doen of te kiezen voor het adres van de werkgever als domicilie.

6.2 AANGIFTE DOOR EEN ANDER DAN HET SLACHTOFFER

In enkele gevallen wordt na een incident niet door de betrokken medewerker aangifte gedaan, maar door een collega of leidinggevende. Wettelijk gezien kan dit. Zoals eerder aangegeven kan justitie ook overgaan tot strafvervolgning zonder aangifte, bijvoorbeeld bij zware mishandeling of diefstal met geweld. Justitie gaat slechts sporadisch en alleen bij zeer zware incidenten over tot vervolging zonder dat aangifte is gedaan.

Wanneer een medewerker van een ambulanceorganisatie namens een collega aangifte heeft gedaan, heeft deze meestal zelf niets gezien of gehoord maar is hij of zij er later bij geroepen. Justitie zal dan de slachtoffers en getuigen moeten (laten) verhoren die wel alles zelf hebben meegemaakt of gezien. Dit verhoor kan plaatsvinden bij de rechter-commissaris of tijdens de rechtzaak door de rechter. Het slachtoffer of de getuige wordt dan geconfronteerd met de verdachte en zijn/haar advocaat, hetgeen men juist wilde vermijden. Ook hier kan de medewerker dus weer opgeroepen worden voor die zaken die hem/haar zelf betreffen zoals belediging, mishandeling en bedreiging. Indien de medewerker ook hier domicilie kiest kan de rechter dit accepteren, maar dat hoeft niet. In de Nederlandse wetgeving wordt overigens de status van bedreigde getuige alleen maar aangenomen bij zaken rond de georganiseerde criminaliteit.

7. GOEDE VOORWAARDEN SCHEPPEN

7.1 BEGELEIDING BIJ AANGIFTE DOEN

Voor medewerkers is het heel plezierig om gedurende het gehele traject van aangifte en vervolging te worden begeleid, in ieder geval door de leidinggevende maar ook door een jurist of door mensen van het bureau Slachtofferhulp. Inschakeling van bureau Slachtofferhulp gebeurt al op het politiebureau. Tijdens de aangifte hoort de politie aan het slachtoffer te vragen of hieraan behoefte is.

In sommige ambulanceorganisaties is al de werkafpraak gemaakt dat iemand van de eigen organisatie het hele traject van aangifte doen begeleidt en het slachtoffer steunt waar nodig. Soms wordt het op prijs gesteld dat iemand van de ambulanceorganisatie meegaat naar het politiebureau. Deze steun in de rug kan belangrijk zijn. Vooral het meegaan van de direct betrokken collega wordt als prettig ervaren.

7.2 WAARDEN EN NORMEN DISCUSSIE

Belangrijk is dat binnen de diverse ambulanceorganisaties vooraf afspraken worden gemaakt over wat wel en niet wordt geaccepteerd. Dit schept duidelijkheid, maar ook eenheid. Je weet wat je aan elkaar hebt en waar je van op aan kunt. Wanneer gezamenlijk is afgesproken dat er voor zaken aangifte wordt gedaan bij de politie, is het belangrijk dat ook daadwerkelijk te doen. Het is een signaal vanuit de organisatie dat bepaalde zaken niet (meer) worden getolereerd. Dat kan zich onder andere uiten bij schelden. Wanneer men vaak uitgescholden wordt kan een soort gedoogsituatie ontstaan. Dan wordt al gauw gezegd: "Ach, hij weet niet beter" of "Ik kan er tegen hoor, ik heb een dikke huid." Maar wanneer het uitschelden bijvoorbeeld ziektes betreft waaraan net een collega of familielid is overleden wordt duidelijk dat ook zorgverleners hun grenzen hebben. Het is dus beter om vooraf goed af te spreken wat wel of niet wordt geaccepteerd.

7.3 POLITIECONTACTPERSOON

Iedereen probeert agressie te voorkomen door een correcte opstelling tegenover de patiënt, de medewerker, de begeleider, de ouder of wie dan ook. Toch kan het altijd een keer voorkomen dat iemand zich laat gaan. Iemand kan en mag best eens boos worden, maar geweld wordt niet toegestaan.

Wanneer de politie iemand bij de ambulance heeft aangehouden, heeft dat altijd gevolgen. Het is wenselijk dat binnen iedere ambulanceorganisatie een vast iemand de contacten met de politie onderhoudt, dat er een politiecontactfunctionaris is en dat er een protocol is waarin staat beschreven wat er na de komst van de politie moet gebeuren. Bijvoorbeeld is het belangrijk dat medewerkers weten wat de richtlijnen zijn voor het doen van aangifte en wie in kennis moet worden gesteld (het hoofd van de post, een jurist, slachtofferhulp, etc). De politiecontactfunctionaris kan altijd helpen bij onduidelijkheden over de protocollen en het beantwoorden van vragen.

8. BEROEPSGEHEIM BIJ HET DOEN VAN AANGIFTE

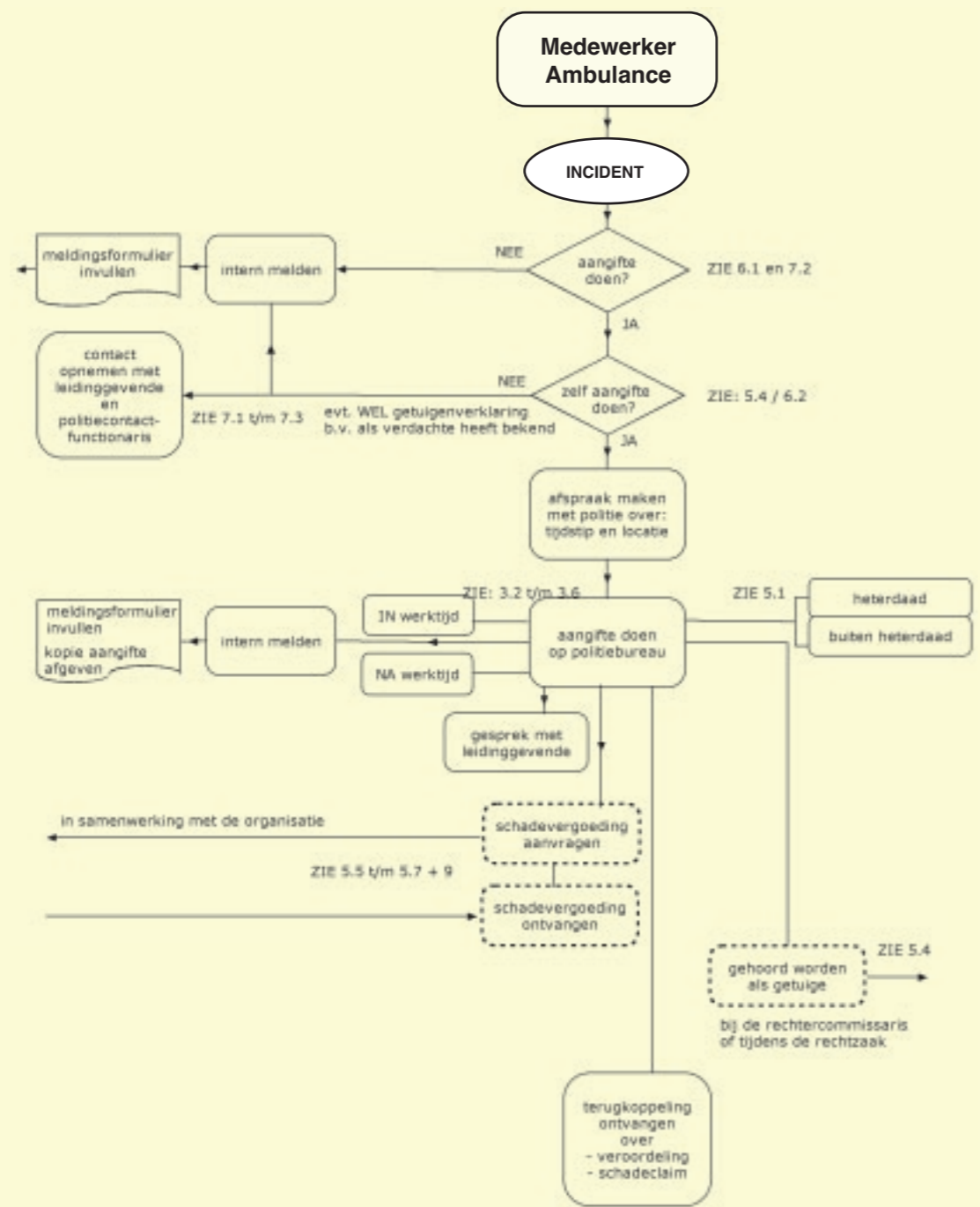
Artsen, verpleegkundigen en anderen werkzaam in de zorg hebben te maken met wetgeving met betrekking tot beroepsgeheim (WGBO, Wet BIG). Dat betekent dat er geen gegevens worden verstrekt aan anderen dan met toestemming van de patiënt, tenzij de gegevens worden doorgegeven aan de hulpverlener die rechtstreeks bij de behandeling is betrokken. De wetgeving geeft echter ook de ruimte om in enkele gevallen toch gegevens door te geven aan anderen. Dat mag onder andere als de eigen veiligheid van de zorgverlener in gevaar is. Natuurlijk is het dan niet toegestaan om tijdens het afleggen van een verklaring aan de politie iets te vertellen over het ziektebeeld van de veroorzaker. Maar zijn of haar naam noemen kan wel. Voor meer informatie over deze materie wordt verwezen naar de richtlijnen van de SOVAM op dit terrein.

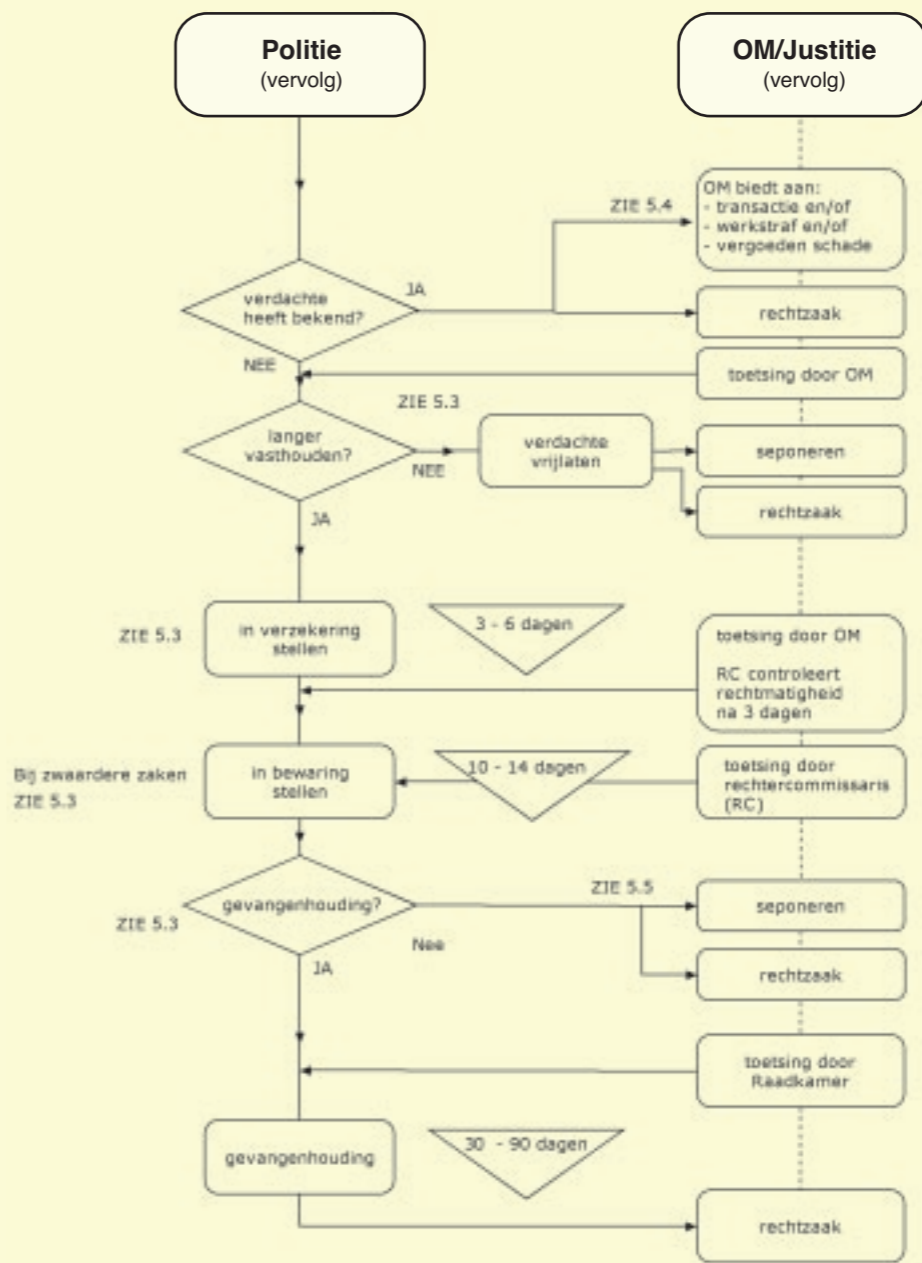
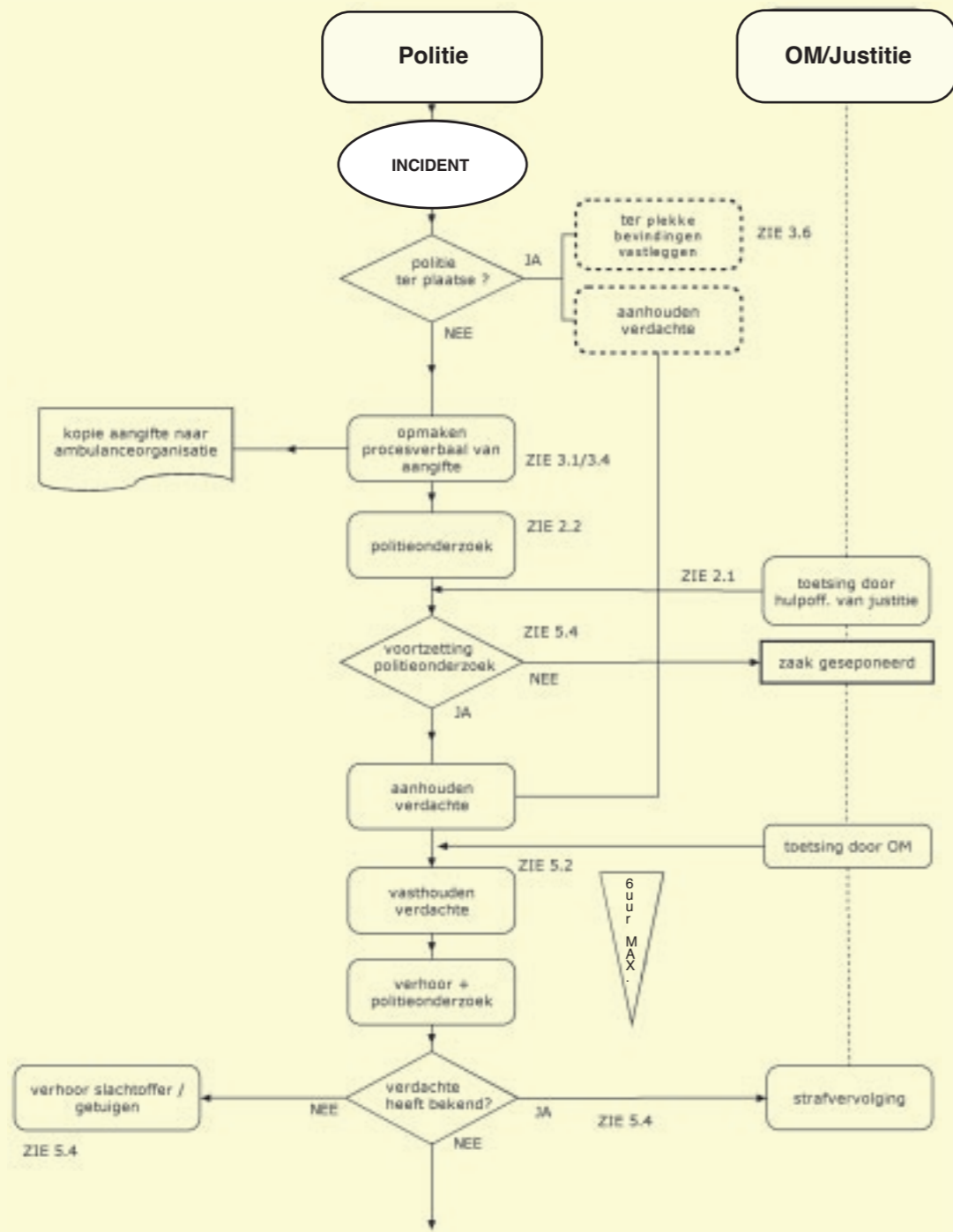
9. SCHADEFONDS GEWELDSMISDRIJVEN

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven is opgericht om slachtoffers van geweldsmisdrijven die op geen enkele andere wijze hun schade vergoed kunnen krijgen toch enigszins financieel tegemoet te komen. Er zijn nog wel wat voorwaarden gesteld om voor een uitkering in aanmerking te komen. Zo moet er onder andere sprake zijn van een opzettelijk gepleegd geweldsmisdrijf. Of er een dader/verdachte is aangehouden en of deze door een rechter is veroordeeld is niet van belang. Een commissie vormt zich zelfstandig een oordeel over wat er is gebeurd en is daarbij niet gebonden aan het oordeel van de rechter. Om voor een financiële tegemoetkoming in aanmerking te komen moet u verder als gevolg van het geweldsmisdrijf ernstig letsel hebben opgelopen. Dit kan lichamelijk letsel of geestelijk letsel zijn of een combinatie van beide. Een aanvraag om een uitkering uit het schadefonds moet binnen drie jaar na de datum van het geweldsmisdrijf zijn ingediend. Ook voor nabestaanden en getuigen zijn er mogelijkheden om voor een uitkering in aanmerking te komen. Zie voor meer informatie: www.schadefonds.nl

Protocol aangifte

SOVAM (sectorfonds ambulancezorg) is de uitvoeringsorganisatie van het Arboconvenant Ambulancezorg. Het arboconvenant is in april 2004 ondertekend door vertegenwoordigers van werkgevers- en werknemersorganisaties en van het ministerie van SZW. Verzuim en het terugdringen van fysieke en psychische belasting waren de belangrijkste speerpunten in het convenant, dat op 1 juli 2007 werd afgesloten. In het kader van de aanpak van agressie en (verbaal) geweld heeft SOVAM een werkpakket voor P&O-ers ontwikkeld, een cursus laten samenstellen en uitvoeren, een informatieboekje voor werknemers uitgebracht en ondersteuning geboden aan de in de sector actieve BedrijfsOpvang-teams. Deze handreiking, en de daarmee samenhangende folder voor werknemers, is in aansluiting op deze activiteiten en producten vervaardigd.

Arboconvenant
Ambulancezorg
voor het betere werk